

บทที่ 3

ผลกระทบของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล

การเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลย่อมเป็นที่แน่นอนว่าจะเป็นคนที่ไม่สามารถแสดงตน ไม่สามารถทำให้บุคคลอื่นเชื่อได้ว่า ชื่อ นามสกุล วันเดือนปีเกิด ที่อยู่อาศัยหรือข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ ที่กล่าวอ้างนั้นเป็นของตนเอง ยิ่งไปกว่านั้นแม้กระทั่งรูปร่างหน้าตาของตนเองที่ปรากฏอยู่ต่อรัฐและบุคคลอื่นก็ไม่สามารถจะทำการพิสูจน์ได้ว่าบุคคลที่มีรูปร่างหน้าตาเช่นนี้เป็นใคร มีชื่อ นามสกุล ว่าอย่างไร อายุเท่าไร หรือตลอดจนข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการแสดงตนในแต่ละสถานการณ์ ความไม่สามารถแสดงตนหรือพิสูจน์ทราบตัวบุคคลนี้เองที่เป็นปัญหาและความคับข้องใจอย่างใหญ่หลวงของคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน เราจึงมักได้ยินบ่อยๆ ถึงการกล่าวถึงและคำเรียกตนเองของคนกลุ่มนี้ว่าเป็น “คนไร้ตัวตน” หรือ “มนุษย์ล่องหน”¹

ทั้งๆ ที่เราสามารถพบเจอ สามารถจับต้องเนื้อตัวร่างกาย สามารถพูดคุยโต้ตอบ สัมผัสได้ถึงความรู้สึกนึกคิด ความเจ็บปวดหรือความปิติยินดีของพวกเขา ตลอดจนเราสามารถให้การยอมรับในคุณค่าและความสามารถของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเหล่านี้ได้

ดังนั้น “ความไร้ตัวตน” จึงอาจเป็นความรู้สึกที่ขัดแย้งภายในใจของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลและคนใกล้ชิดหรือผู้ที่ได้รับฟังเรื่องราวของคนกลุ่มนี้ยิ่งนัก ยิ่งเมื่อตระหนักว่าคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเหล่านี้จะไม่สามารถแสดงตนได้ว่า “ตนเองเป็นใคร” และเราเองก็กลับไม่สามารถจับต้องพวกเขาได้ในทางกฎหมาย เพราะการที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลคือการที่มนุษย์คนหนึ่งยังไม่ได้รับการรับรองว่าเป็น “มนุษย์” หรือ “บุคคล” ในทางกฎหมายจากรัฐ ในขณะที่เขามีการปรากฏตัวอยู่

ความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจและความเจ็บปวดที่ทุกคนเผชิญคงเป็นผลกระทบหนึ่งที่หลีกเลี่ยงและประเมินค่าไม่ได้ และในชีวิตจริงผลกระทบที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจะต้องเผชิญจะเป็นอย่างไรบ้างนั้น คนทั่วไปคงยากที่จะจินตนาการจะเกิดอะไรขึ้นได้บ้างหากว่าเมื่อวันหนึ่งเราไม่สามารถบอกกับคนอื่นได้ว่าเราเป็นใคร และไม่มีใครเชื่อว่านี่คือตัวเรา

บทที่ผ่านมาผู้ศึกษาได้เล่าถึงที่มาและวิเคราะห์สาเหตุของการเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนแล้ว แต่ยังไม่ได้นำภาพความเดือดร้อนหรือผลกระทบที่คนเหล่านี้จะต้องเผชิญ ในบทนี้เพื่อการทำ

¹ อายู (โพ) นามเทพ, “คนไร้รัฐและมนุษย์ล่องหน” เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2548 ใน http://www.archanwell.org/autopage/show_page.php?t=1&s_id=230&d_id=229

ความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาการไร้เอกสารแสดงตนของบุคคลคนหนึ่งให้มากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษา จึงขอนำเสนอผลกระทบในความสามารถแสดงตนผ่านกรณีศึกษาต่างๆ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า ผลกระทบต่างๆ จะเกิดขึ้นกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ก็ต่อเมื่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลต้องอยู่ในสถานการณ์ที่จำเป็นต้องแสดงตนเท่านั้น

ดังนั้นผู้ศึกษาจะขอสรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกรณีศึกษาตาม “สถานการณ์ต่างๆ ที่ กรณีศึกษาจำเป็นต้องมีการแสดงตน”ไว้ทั้งหมดจากเท่าที่พบได้ใน 3 สถานการณ์ คือ

สถานการณ์ที่ 1 สถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนเพราะกฎหมายกำหนดให้แสดงตน

สถานการณ์ที่ 2 สถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนโดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดแต่เป็นความ เข้าใจผิดของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สถานการณ์ที่ 3 สถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนโดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดแต่มีความ จำเป็นที่จะต้องให้ความน่าเชื่อถือและไว้วางใจในตัวบุคคล

โดยมีรายละเอียดในผลกระทบของการไม่แสดงตนในสถานการณ์ต่างๆ ดังนี้

3.1 ผลกระทบในสถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนเพราะกฎหมายกำหนดให้แสดงตน

กฎหมายอาจกำหนดให้บุคคลต้องแสดงตนเพื่อใช้สิทธิหรือทำหน้าที่ต่างๆ ที่กฎหมายให้ การรับรองและกำหนดไว้ ซึ่งอาจแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการที่บุคคลปรากฏตัวต่อรัฐได้ ดังนี้

3.1.1 ผลกระทบเมื่อบุคคลปรากฏตัวต่อรัฐเพื่อรายงานตนหรือให้ข้อมูลส่วนบุคคลแก่รัฐ

เมื่อรัฐกำหนดให้บุคคลมีการรายงานตัวหรือเข้าให้ข้อมูลต่อรัฐ โดยธรรมชาติบุคคลก็ จำเป็นต้องแสดงตนต่อรัฐว่าตนเองเป็นใคร เช่น การเข้ารับการเกณฑ์ทหารของชายสัญชาติไทย เมื่ออายุครบ 20 ปี การสมัครเข้าศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในระบบ Admission ซึ่งผู้สมัครต้อง กรอกข้อมูลส่วนบุคคลผ่านการให้เลข 13 หลักในระบบรับสมัครทางอินเทอร์เน็ต² การเดินทางเข้า-

² จากขั้นตอนการสมัครคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในระบบกลาง ที่ กำหนดให้ผู้สมัครทุกคนต้อง เข้าสู่ระบบการสมัครใน <http://www.cuas.or.th> เท่านั้น ระบุใน <http://www.cuas.or.th/admbook51/document/6.direction.pdf> ซึ่งเมื่อผู้ศึกษาได้สอบถามไปยัง กลุ่มรับบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เพื่อ สอบถามถึงวิธีการสมัครอื่นที่บุคคลที่ไม่มีเลข 13 หลัก จะสามารถแสดงตนได้ ทางเจ้าหน้าที่ก็ ชี้แจงว่าไม่มีการรับสมัครด้วยวิธีการอื่น และไม่เชื่อว่าจะมีคนที่ไม่มีเลข 13 หลักในสังคมไทย

ออกราชอาณาจักร³ ตลอดจนการถูกเรียกตรวจสอบตัวบุคคลโดยเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีอำนาจ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐอื่นๆ ได้ทำการตั้งด่านตรวจต่างๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นตามถนนทางหลวง ตามแนวชายแดน ตามพื้นที่ควบคุมดูแลพิเศษ หรือ โดยการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เพื่อรักษาความสงบและความเรียบร้อยของสังคม ในกรณีนี้เจ้าหน้าที่ก็อาจขอตรวจสอบผู้ผ่านด่านหรือผู้ต้องสงสัยให้มีการแสดงตนได้ ซึ่งเมื่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลไม่สามารถแสดงตนได้ก็อาจถูกจับกุมเป็นคนต่างด้าวผู้หลบหนีเข้าเมืองได้ทันที

นอกจากนี้อันเนื่องมาจากกฎหมายบางเรื่องก็กำหนดให้มีเอกสารสามารถเรียกให้มีการแสดงตนต่อภาคเอกชนบางพวกที่รัฐอนุญาตให้ประกอบกิจการหรือดำเนินการตามที่กฎหมาย โดยเฉพาะกิจการบางประเภทที่ต้องอยู่ในการควบคุมดูแลของรัฐ เช่น กิจการที่มีการขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือยาสูบเนื่องจากห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือบุหรี่ให้กับบุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ การประกอบกิจการสถานบันเทิงเนื่องจากกฎหมายไม่อนุญาตให้บุคคลอายุต่ำกว่า 18 ปีเข้าสถานบันเทิง ดังนั้นในหลายสถานการณ์ก็อาจเป็นการเรียกให้แสดงตนโดยเอกชนได้เช่นกัน

กรณีศึกษา: นางอายุ นามเทพ

นางอายุ นามเทพ หรือ อาจารย์อายุ⁴ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลซึ่งมีความสามารถทางดนตรีมาตั้งแต่เด็ก หลายครั้งอาจารย์อายุจึงได้รับข้อเสนอและโอกาสในการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อพัฒนาความสามารถทางด้านดนตรี หรือเข้าประกวดและแสดงดนตรีในเวทีระหว่างประเทศหลายครั้ง ในจำนวนโอกาสกว่า 50 ครั้งอาจารย์อายุมีโอกาเพียง 2 ครั้ง คือ เมื่อตอนที่ต้องไปที่ประเทศเยอรมันซึ่งจัดโดยสถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน (เกอเต้) และการเดินทางไปเป็นผู้ควบคุมวงนักร้องประสานเสียงของมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นตัวแทนประเทศไทยไปแข่งขันวงนักร้องประสานเสียงโอลิมปิกที่ประเทศจีน โดยความช่วยเหลือของผู้เกี่ยวข้องทำให้อาจารย์อายุได้รับเอกสารแทนหนังสือเดินทาง (Emergency Certificate)⁵ อาจารย์กล่าวถึงครั้งที่

³ มาตรา 12 (1) แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522

⁴ กรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงมาก่อนแล้วในบทที่ 2 หน้า 56 และโปรดติดตามกรณีศึกษานี้ในบทที่ 4 หน้า 128

⁵ กรณีการแก้ไขปัญหาผลกระทบเพื่อการเดินทางออกนอกประเทศนั้น ส่วนหนึ่งผู้ศึกษาในฐานะนักวิจัยในโครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิต ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย (โปรดดูตัวอย่างเอกสารแทนหนังสือเดินทางได้ในภาคผนวก ข)

ได้ไปเยอรมันว่า “เป็นเดือนที่มีความสุขที่สุดเพราะเป็นครั้งแรกในชีวิตที่มีกระดาษแผ่นหนึ่งจากทางการไทยระบุว่าฉันเป็นคน”

การพลาดโอกาสที่แสนดีในชีวิตมากมายของอาจารย์อายุและของประเทศไทยที่จะได้พัฒนาความสามารถของบุคลากรเกิดขึ้นเพราะการที่อาจารย์อายุไม่มีเอกสารที่สามารถแสดงตนได้ การที่คนจะเดินทางออกนอกประเทศและกลับเข้ามาประเทศไทย กำหนดให้ต้องมีการแสดงตนซึ่งนั้นก็แตกต่างกันในรัฐต่างประเทศ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลอย่างอาจารย์อายุ จึงยอมได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.1.2 ผลกระทบเมื่อบุคคลปรากฏตัวต่อรัฐเพื่อใช้สิทธิที่รัฐรับรองไว้ให้

การเข้าใช้สิทธิบางประการที่รัฐรับรองไว้ให้บุคคลนั้น บางสิทธิจำเป็นที่จะต้องกำหนดในทางกฎหมายให้มีการพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของคนที่เข้าใช้สิทธิ ซึ่งอาจมีลักษณะเฉพาะและข้อจำกัดของสิทธิบางประการ จึงทำให้ต้องมีการกำหนดการแสดงตน คือ

(1) เป็นสิทธิที่มีผลเฉพาะตัวบุคคล

คือ เนื่องจากสิทธิเหล่านั้นอาจเป็นสิทธิที่จะมีผลเฉพาะเจาะจงไปที่ตัวบุคคลคนหนึ่งจึงจำเป็นต้องมีการแสดงตนเพื่อเข้าใช้สิทธินั้น เช่น สิทธิในหลักประกันสังคมซึ่งเป็นสิทธิที่เฉพาะผู้ประกันตนเท่านั้นที่จะได้รับ จึงจำเป็นต้องมีการพิสูจน์ทราบตัวบุคคล (Identify) ของผู้ขอเข้ารับบริการสิทธิ ผู้ขอประกันตนจึงจำเป็นต้องพิสูจน์ตนให้ได้ในการจดทะเบียนเป็นผู้ประกันตนเพื่อที่จะสามารถใช้สิทธิประโยชน์ของการประกันสังคมได้ถูกต้องตรงตัวบุคคล หากสามารถแสดงตนได้ก็สามารถเข้าขอเป็นผู้ประกันตนได้ โดยกฎหมายไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นคนที่สัญชาติไทยเท่านั้น คนต่างด้าวไร้สัญชาติก็สามารถทำได้เช่นกัน

เช่นเดียวกับกรณีของการซื้อหลักประกันสุขภาพของแรงงานต่างด้าวซึ่งก็มีผลคุ้มครองยกเว้นค่ารักษาพยาบาลเมื่อเข้ารับการรักษาพยาบาลให้แก่ผู้ซื้อหลักประกันสุขภาพเท่านั้น ดังนั้นความคุ้มครองดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีผลเฉพาะตัวผู้จะเข้าใช้สิทธิจึงจำเป็นต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องแสดงตน

(2) เป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขหรือจำกัดให้เฉพาะกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม

ในบางสิทธินั้น รัฐกำหนดเงื่อนไขผู้ใช้สิทธิไว้ว่า ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเฉพาะประการต่างๆ หรือเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขซึ่งรัฐกำหนดไว้ให้เฉพาะกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ตัวอย่างเช่น

สิทธิในการใช้ทรัพยากรของรัฐ เช่น การถือครองที่ดินของรัฐซึ่งจำกัดเฉพาะบุคคลผู้มีสัญชาติไทยหรือคนต่างด้าวบางจำพวกที่ได้รับอนุญาต ผู้จะใช้สิทธิจึงจำเป็นต้องมีความสามารถในการแสดงตนได้ตามกำหนด

สิทธิทางการเมือง เช่น สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ที่จำกัดให้เฉพาะบุคคลสัญชาติไทยโดยการเกิดเท่านั้น หรือ สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่จำกัดเฉพาะบุคคลสัญชาติไทยเช่นกัน⁶ การใช้สิทธิทางการเมืองเป็นสิ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อการบริหารปกครองประเทศหรือท้องถิ่น จึงเป็นการจำกัดสิทธิให้เฉพาะคนชาติ

สิทธิในการประกอบอาชีพด้านความมั่นคง ด้านการปกครอง และด้านการรักษาความยุติธรรมฯ ในสังคม เช่น อาชีพตำรวจ ทหาร ข้าราชการ อัยการ ผู้พิพากษา ฯลฯ

กรณีศึกษา : เด็กหญิงสุดาวรัตน์

เด็กหญิงสุดาวรัตน์ หรือ น้องเบลล์⁷ เด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่กำพร้าบิดาตั้งแต่ออยู่ในครรภ์ นอกจากจะถูกปฏิเสธสิทธิในการจดทะเบียนการเกิดและทำให้ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรแล้ว น้องเบลล์ยังเผชิญกับผลกระทบที่เกิดจากการอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องแสดงตนอีกบางประการ เนื่องจากแม้ว่าเด็กหญิงมีสัญชาติไทยแต่ก็ไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนได้ว่าตนเองมีสัญชาติไทย

เมื่อต้องขอรับสิทธิที่จำกัดให้เฉพาะคนที่มีสัญชาติไทย เช่น การได้รับค่าชดเชยผู้ประสบภัยธรรมชาติในเหตุการณ์สึนามิที่ราชการจัดให้ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่มีสัญชาติไทยอย่างน้องเบลล์จึงถูกเรียกเก็บเงินค่าชดเชยที่ได้รับส่งคืนให้กับทางราชการ เนื่องจากราชการตรวจสอบพบว่าน้องเบลล์ไม่มีเลข 13 หลัก และในใบรายชื่อเด็กกำพร้าจากภัยสึนามิสัญชาติไทยที่จะได้รับทุนการศึกษาพิเศษให้เรียนจนจบชั้นปริญญาตรีจากราชการ ก็ไม่มีชื่อของน้องเบลล์ปรากฏอยู่ในรายชื่อนั้น เพราะน้องเบลล์ไม่มีเอกสารแสดงตนที่ได้รับการรับรองจากรัฐไทยซึ่งพิสูจน์ได้ว่าตนเองเป็นคนมีสัญชาติไทย

กรณีศึกษา : เด็กหญิงแอน (นามสมมติ)

น้องแอน เป็นเด็กที่เกิดในโรงพยาบาลของรัฐไทย จากมารดาที่มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่มารดาถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวจึงถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรของคนสัญชาติไทย และ

⁶ หรือหากเป็นคนไทยโดยการแปลงสัญชาติต้องได้รับสัญชาติไทยมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

⁷ เป็นกรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงแล้ว ในบทที่ 2 หน้า 52

ยิ่งซ้ำร้ายนอกเหนือไปจากการถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรแล้ว แม่ของน้องแอนก็ติดเชื้อไวรัสเอดส์ ซึ่งเมื่อแม่ น้องแอนถูกมองว่าเป็นคนต่างด้าวก็ทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิในหลักประกันสุขภาพ (ที่จำกัดเฉพาะคนสัญชาติไทย)⁸ ที่จะรับยา AZT เพื่อป้องกันการติดเชื้อเอดส์จากแม่สู่ลูกได้ ซึ่งสามารถป้องกันได้ถึงร้อยละ 93 หัวอกของคนเป็นแม่ที่ไม่สามารถเรียกร้อยอะไรให้แก่ลูกของตนได้จึงต้องอดทนกับความเสี่งที่น้องแอนจะติดเชื้อเอดส์จากตน และเคราะห์ซ้ำก็เกิดเมื่อน้องแอนต้องเกิดมาพร้อมเชื้อเอดส์ ครอบครัวของน้องแอนที่ยากจนมากอยู่แล้วแต่ละวันก็แทบจะไม่มีกินต้องพาน้องแอนเข้าออกโรงพยาบาลอยู่ตลอดเวลา

ขณะที่อาการป่วยของน้องแอนต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก แม่ก็ยังไม่สามารถปกป้องน้องแอนให้ได้รับสิทธิในหลักประกันสุขภาพ (ของคนสัญชาติไทย) ได้ ครอบครัวที่แร้นแค้นเหลือคนทำงานรับจ้างทั่วไปได้เพียงวันละคน เพราะอีกคนต้องมาคอยเฝ้าน้องแอนที่โรงพยาบาล แม่ น้องแอนจึงต้องเซ็นหนังสือสัญญากู้เงินกับโรงพยาบาลรัฐที่ให้การรักษาเป็นจำนวนเงินหลายแสนบาทแทนค่ารักษาพยาบาลที่ติดไว้ ซึ่งหากแม่ น้องแอนพิสูจน์ได้ว่าตนและลูกมีสัญชาติไทยก็คงไม่ต้องเป็นเช่นนี้ ภายหลังกเมื่อค่ารักษาพยาบาลสูงมากขึ้นแม่โรงพยาบาลไม่ติดตามทวง แต่แม่ น้องแอนที่ไม่มีความรู้และเป็นคนยากจนก็เกรงใจโรงพยาบาลมาก แม่จะพาน้องแอนไปหาหมอก็คือเมื่อ น้องแอนอาการหนักมากจริงๆ

เรื่องร้ายๆ เกิดขึ้นกับน้องแอนซ้ำแล้วซ้ำอีก หลังน้องแอนเกิดได้เกือบปี ศาลไทยได้ยืนยันว่ากระบวนการเข้าสู่สัญชาติไทยของแม่ น้องแอนถูกต้องตามกฎหมาย มีสถานะให้แม่ น้องแอนได้รับการรับรองจากรัฐไทยว่าเป็นคนสัญชาติไทยโดยการเกิด น้องแอนจึงมีสัญชาติไทยโดยการเกิดเช่นกัน

ทันทีที่มีคำสั่งศาลสิ่งเดียวที่แม่ น้องแอนต้องการคือหลักประกันสุขภาพให้ลูก ที่ถึงแม่จะไม่ทันต่อการได้รับยา AZT ที่อาจช่วยเปลี่ยนชีวิตน้องแอนได้แล้วก็ตาม แม่ น้องแอนก็ยังอยากให้ลูกได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่อย่างที่มนุษย์ที่เจ็บป่วยคนหนึ่งควรจะได้รับ แต่ปัญหาของน้องแอนและแม่คือการจดทะเบียนการเกิดและการเพิ่มชื่อเป็นบุคคลสัญชาติไทยนั้นอยู่ในความ

⁸ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ พ.ศ. 2545 บัญญัติว่า "บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพตามที่กำหนดโดยพระราชบัญญัตินี้" โดยไม่ได้ระบุว่าจำกัดไว้เฉพาะบุคคลสัญชาติไทย

ดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐที่แม่จะมีคำสั่งศาลยืนยันแล้วก็ยังคงมองน้องแอนและแม่เป็นคนต่างดาว แม่ต้องร้องไห้ออกจากอำเภอบ่อยครั้งเมื่อความพยายามแจ้งเกิดให้กับน้องแอนไม่เคยสำเร็จ⁹

จนวันหนึ่ง ผู้ศึกษาได้พบกับน้องแอนและแม่ในสภาพน่าตกใจมากที่น้องแอนเหมือนเด็กที่กำลังจะตายคาอกแม่ แต่แม่น้องแอนจะมีสภาพเช่นนั้นก็ยังถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาติดตาม รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาณูจนะจิตรา สายสุนทร ไปที่อำเภอนำชื่อน้องแอนเข้าสู่ทะเบียนราษฎรให้เร็วที่สุดพร้อมกับการส่งน้องแอนไปโรงพยาบาล วันนั้นชื่อของน้องแอนจึงได้รับการเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎรไทยในทันทีแตกต่างกับการยกเลิกการเขียนคำฟ้องที่เจ้าหน้าที่รัฐต่อศาลอีกครั้งที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล น้องแอนถูกส่งตัวไปโรงพยาบาลในเมืองใหญ่และยังต้องอยู่ห้องไอซียูอีกหลายวัน และหลังจากนั้นไม่นาน 4 เดือนต่อมา เราก็ทราบข่าวว่าน้องแอนได้เสียชีวิตแล้ว โดยแม่มีเงินเพียงซื้อรูปเทียนและเสื้อผืนเล็กๆ มาห่อตัวลูกไปเผาในป่าช้าเพราะไม่มีเงินค่าทำศพหรือค่าบังสกุลทำพิธีตามศาสนา

ภาพของนิ้วมือน้อยๆ สีเขียวคล้ำของน้องแอนที่จับหน้ากากออกซิเจนไว้แน่นแทนที่จะเป็นขวดนมเหมือนเด็กคนอื่นยังคงติดตาผู้ศึกษาว่า ถ้าหากน้องแอนได้รับการรับรองสิทธิในสัญชาติไทย หรือได้รับเอกสารพิสูจน์ตนจากรัฐไทยเร็วกว่านี้ ชีวิตของน้องแอนและแม่คงจะสดใส สามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพและไม่ต้องตกอยู่ในความทุกข์ยากมากเช่นนี้ กรณีของน้องแอนจึงเป็นตัวอย่างของผลกระทบที่คนทั่วไปซึ่งแม่ไม่เคยประสบปัญหาการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลน่าจะมีหัวใจสามารถรับรู้ได้

3.1.3 ผลกระทบเมื่อบุคคลปรากฏตัวต่อรัฐและประสงค์จะให้รัฐรับรองข้อมูลส่วนบุคคลหรือให้รัฐบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลบางประการ

ด้วยเหตุผลว่า การรับรองข้อมูลส่วนบุคคลโดยรัฐเป็นสิ่งที่ทำให้ข้อมูลน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปเป็นหลักฐานการรับรองข้อมูลส่วนบุคคลดังกล่าวในการใช้ยืนยันต่อบุคคลอื่นได้ ทั้งกับหน่วยงานของรัฐเองหรือหน่วยงานของเอกชน ดังนั้น เมื่อมีความต้องการให้รัฐรับรองข้อมูลส่วนบุคคล หรือเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลตามกฎหมาย บุคคลจะต้องปรากฏตัวต่อรัฐและกฎหมายจะกำหนดให้มีการแสดงตน

⁹ กรณีศึกษาในโครงการคลินิกกฎหมายแม่อาาย (เพื่อสถานะและสิทธิของบุคคล) ภายใต้วความดูแลของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ และ เป็นกรณีศึกษาที่ร้องขอความช่วยเหลือในการรับรองสิทธิในสัญชาติไทยในโครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซึ่งการขอเอกสารรับรองข้อมูลส่วนบุคคลนั้นอาจมีได้หลากหลายวิธีการ เช่น การรับรอง
ภูมิคำเนาโดยการขอสำเนาทะเบียนบ้าน การรับรองความเป็นโสดโดยการขอหนังสือรับรองความ
เป็นโสด การรับรองว่าเป็นบุคคลในความดูแลของรัฐไทยเพื่อแสดงต่อรัฐต่างประเทศโดยการขอ
หนังสือเดินทางเพื่อใช้ในการเดินทางเข้าต่างประเทศต่างๆ ฯลฯ

ในเรื่องที่บุคคลต้องการให้การเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลมีผลในทางกฎหมายก็จะต้อง
ให้รัฐรับรองนั้น ก็มีใช้เพื่อความน่าเชื่อถือเท่านั้นแต่เพื่อให้มีผลตามที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย ถ้า
ไม่ให้รัฐรับรองก็ไม่ถือว่ามี การเปลี่ยนแปลงตามกฎหมาย เช่น เมื่อบุคคลต้องการเปลี่ยนแปลง
ข้อมูลว่าตนจะทำการสมรสกับคู่สมรสก็ต้องไปขอให้รัฐบาลบันทึกการจดทะเบียนสมรสระหว่างกัน
และเมื่อต้องการหย่าขาดไม่มีความสัมพันธ์เป็นคู่สมรสกันอีกต่อไปก็ต้องไปขอให้รัฐบาลบันทึกการจด
ทะเบียนหย่า การเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลซึ่งมีผลทางกฎหมายในการเปลี่ยนแปลงฐานะ
เช่นนี้กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัวที่จดทะเบียนรับรองบุตร การจดทะเบียนการคำ
การจดทะเบียนรับรองทรัพย์สินทางปัญญา ฯลฯ ก็กำหนดไว้ให้บุคคลต้องแสดงตน

กรณีศึกษา : เด็กชายวิษณุ ไม่มีนามสกุล

เด็กชายวิษณุ หรือ น้องวิษณุ¹⁰ เด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล เชื้อสายมอญ อาศัย
อยู่ที่อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ประสงค์จะใช้สิทธิในโควตาการรับนักเรียนใน
พื้นที่ดูแลของโรงเรียนป้อมนครราชสีมาวิทยาเพื่อศึกษาต่อในชั้นม.1 วิษณุจึงจำเป็นต้องมี
หนังสือรับรองภูมิลำเนาว่าอยู่ในพื้นที่ดูแลของโรงเรียนจริงๆ เพื่อที่จะได้มีโอกาสจับสลากการรับ
นักเรียนในโควตา และเมื่อมีเด็กมาขอใช้สิทธิในโควตามาก โรงเรียนจึงต้องการหลักฐานรับรอง
ภูมิลำเนาที่น่าเชื่อถือจากรัฐเพราะหากไม่เป็นไปตามที่วิษณุกล่าวอ้าง โรงเรียนก็จะทำผิด
กฎระเบียบและทำให้เด็กคนอื่นเสียประโยชน์ได้

แต่วิษณุไม่มีเอกสารแสดงตน ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร ระบบทะเบียนไม่เคยรับรู้ว่ามี
วิษณุอาศัยอยู่ที่พระสมุทรเจดีย์จึงไม่สามารถออกเอกสารรับรองภูมิลำเนาได้ เมื่อวิษณุไม่มี
เอกสารรับรอง วิษณุจึงต้องใช้ความสามารถในการทำข้อสอบเข้าเรียนแทน ขณะที่เด็กนอกพื้นที่ที่
ดูแลของโรงเรียนบางคนจะเตรียมตัวย้ายชื่อในทะเบียนบ้านล่วงหน้าเพื่อใช้สิทธิในโควตาดังกล่าว
แต่วิษณุซึ่งอาศัยอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่เด็กกลับใช้สิทธิไม่ได้ คนในครอบครัวของวิษณุทุกคนจึงภูมิใจใน
ตัววิษณุมากที่สุดที่สอบเข้าเรียนได้ เพราะไม่เช่นนั้นแล้ววิษณุอาจต้องไปเรียนในโรงเรียนอื่นที่อยู่ไกล

¹⁰ เป็นกรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงมาก่อนแล้วในบทที่ 2 หน้า 44 และโปรดติดตามกรณีศึกษา
นี้ในลำดับต่อไป หน้า 69 และ 124

บ้านออกไป และหากหมดทางเลือกครบครันแล้ว ก็ไม่รู้ว่าจะหาเงินที่ไหนให้วิชญาเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนได้เช่นกัน

3.2 ผลกระทบในสถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนโดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดแต่เป็นความเข้าใจผิดของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

โดยทั่วไปการแสดงตนถือเป็นลักษณะตามธรรมชาติที่เมื่อบุคคลประสงค์จะใช้สิทธิหรือทำหน้าที่ที่ตนเป็นผู้ทรงสิทธิ หากมีการแสดงข้อมูลและพิสูจน์ตนเพื่อยืนยันความเฉพาะตัวของตนเองได้ก็จะสามารถเข้าสู่การใช้สิทธิหรือการมีหน้าที่ต่างๆ ของบุคคลได้ ซึ่งในสิทธิขั้นพื้นฐานจำนวนมาก กฎหมายไม่ได้กำหนดว่าจะต้องมีการพิสูจน์ทราบตัวบุคคลว่าตนเองเป็นใคร มีสถานะบุคคลเป็นอย่างไร เพราะสิทธิที่กฎหมายรับรองนั้นกฎหมายรับรองให้กับมนุษย์ทุกคน ขอแค่เพียงแต่ผู้เข้าใช้สิทธินั้นเป็นมนุษย์เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว ซึ่งความเป็นมนุษย์โดยแท้จริงแล้วก็พิสูจน์ได้ไม่ยากและไม่จำเป็นต้องใช้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ในการแสดงตนก็ย่อมประจักษ์ชัดอยู่แล้ว

แต่คนโดยทั่วไปมักมีความเข้าใจผิดและปฏิเสธไม่ให้เห็นไขเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย เข้าใช้สิทธิของตนเอง ความเข้าใจผิดของบุคคลที่เกี่ยวข้องอาจเกิดในการใช้สิทธิสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งจะขอยกตัวอย่างเพียงบางประการ ดังนี้ สถานการณ์เมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในการเข้ารับการรักษาพยาบาล สถานการณ์เมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา สถานการณ์เมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในสวัสดิการสังคมต่างๆ ของรัฐ เป็นต้น

3.2.1 ผลกระทบเมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในการเข้ารับการรักษาพยาบาล

การเข้าถึงการรักษาพยาบาลเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นสิทธิในการมีสุขภาพอนามัยอันดีซึ่งเป็นสิทธิเด็ดขาดของมนุษย์ทุกคน¹¹ ดังนั้นขอเพียงแค่เป็นคน แม้จะไร้รัฐ ไร้สัญชาติ หรือไร้เอกสารใดๆ ก็ตาม หากเมื่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลปรากฏตัวต่อสถานพยาบาลใดๆ เพราะต้องการการรักษาพยาบาล คนๆ นั้นก็ย่อมต้องได้รับการเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ แต่ในความเป็นจริงคนไร้เอกสารอาจถูกปฏิเสธการเข้าถึงนั้นโดยใช้ข้ออ้างของการไม่มีเอกสารแสดงตน¹² ดังกรณีศึกษาของนางเจ็ริง

¹¹ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948, กม.รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

¹² อรวรรณ รอดสังวาลย์, สิทธิในการมีสุขภาพอนามัยของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2546

กรณีศึกษา : นางเจี๋ย (ไม่ทราบนามสกุล)

นางเจี๋ยหรือ ป้าเจี๋ย เอี่ยมละออ เป็นคนสัญชาติไทย ภูมิลำเนาเดิมอยู่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หนีออกจากบ้านตั้งแต่วัยเด็กหลังจากแม่ตายและพ่อมีเมียใหม่ จนเมื่ออายุ 15 ปี จึงกลับมาบ้านที่ปากเกร็ดอีกครั้งเพื่อขอทำบัตรประชาชน แต่ไม่พบใครเลยเพราะทั้งพ่อและพี่สาวย้ายไปอยู่ที่อื่นหมดแล้ว จึงได้ทำเรื่องขอทำบัตรไว้ที่อำเภอแต่ก็ไม่ได้ติดตาม

ต่อมาเมื่อแต่งงานมีครอบครัว ลูกทุกคนก็มีบัตรประชาชนแต่ป้าเจี๋ยก็ไม่มีบัตรเช่นเดิม จนเวลาล่วงเลยมาถึงอายุ 50 ปี ป้าเจี๋ยล้มป่วยด้วยโรคมะเร็งปากมดลูกระยะที่ 3 และกำลังลามไปที่ไต ปัญหาคือ ป้าเจี๋ยไม่มีเงินค่ารักษาตัวเพราะฐานะยากจน แม้ลูกสาวป้าเจี๋ยจะขอความช่วยเหลือจากโรงพยาบาลต่างๆ ให้ช่วยรักษาแม่โดยช่องทางผู้ป่วยอนาถาหรืออะไรก็ตาม ก็กลับได้รับการปฏิเสธโดยคำอธิบายว่ารัฐบาลได้นำเอาเงินในกองทุนต่างๆ ที่อยู่ตามโรงพยาบาลไปรวมเข้าเป็นกองทุน 30 บาท ซึ่งจะให้บริการได้เฉพาะสมาชิกของกองทุนเท่านั้น¹³

ดังนั้นเมื่อป้าเจี๋ยพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นคนสัญชาติไทยที่มีสิทธิในกองทุน 30 บาทตามที่หมอบอกเข้าใจจึงรับการรักษาไม่ได้ ป้าเจี๋ยจึงกลับมาอนนันทอยหลังล้มหายใจของตนเองที่บ้าน¹⁴ ภายหลังในที่สุดป้าเจี๋ยก็เสียชีวิตจากโลกนี้ไปโดยไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่จำเป็นในความเจ็บป่วยที่เผชิญ¹⁵

ป้าเจี๋ยถูกปฏิเสธสิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล เพราะสถานพยาบาลผูกติดสิทธิ (Health for All) ไว้กับค่ารักษาพยาบาลและเรียกร้องการมีเอกสารแสดงตัว ทั่วๆ ที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ ความเข้าใจผิดของสถานพยาบาลที่ป้าเจี๋ยพบเจอ หรือในสถานพยาบาลอื่นๆ จึงเป็นการไม่เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ละเมิดสิทธิมนุษยชน และเป็นความผิดตามกฎหมาย¹⁶

¹³ หลักประกันสุขภาพที่ในทางปฏิบัติของสำนักงานหลักประกันสุขภาพถูกจำกัดไว้เฉพาะบุคคลที่มีสัญชาติไทย

¹⁴ รัฐเลียดเย็น คอด้มน์ กวนตะกอน หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 9 กรกฎาคม 2549 ปีที่ 29 ฉบับที่ 10347

¹⁵ เป็นกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงและถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อร้องเรียนต่อสังคมในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 9 กรกฎาคม 2549 ปีที่ 29 ฉบับที่ 10347

¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 และ พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550

กรณีศึกษา : เด็กชายวิษณุ (ไม่มีนามสกุล)

เด็กชายวิษณุ หรือ น้องวิษณุ¹⁷ เด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ที่อาศัยอยู่ที่อำเภอพระสมุทรเจดีย์ วิษณุสืบเชื้อสายจากการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลมาตั้งแต่รุ่นยาย คือ “ป้าสันที” ซึ่งเป็นเป็นคนมอญที่อพยพเข้าในประเทศไทยนานแล้ว จนมาถึงรุ่นแม่และน้ำๆ ก็ไม่มีใครมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล

วันหนึ่งใกล้ช่วงสอบที่โรงเรียนแล้ว วิษณุปวดท้องมากจนแม่ต้องพาส่งโรงพยาบาลเอกชนแถวบ้าน หมอวินิจฉัยว่าเป็นไส้ติ่งอักเสบต้องเข้ารับการผ่าตัด แม่ซึ่งเป็นคนหาเช้ากินค่ำจึงขอให้หมอส่งไปโรงพยาบาลสมุทรปราการ(ปากน้ำ) ซึ่งเป็นโรงพยาบาลรัฐ และในวินาทีที่ผู้ศึกษาทราบข่าวการเข้ารับรักษาตัวที่โรงพยาบาลสมุทรปราการของน้องวิษณุ ผู้ศึกษาก็ได้รับตามไปที่โรงพยาบาลทันที¹⁸

ด้วยเหตุที่นอกจากผู้ศึกษามีความเกรงกลัวว่าวิษณุจะถูกปฏิเสธการเข้ารับรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลเหมือนกับกรณีของป้าเจี๋ยแล้ว ผู้ศึกษายังเคยทราบข้อมูลจากประสบการณ์ในการเป็นผู้ช่วยนักวิจัยที่ผ่านมา¹⁹ ว่าเมื่อมีคนต่างด้าวผิดกฎหมายหรือคนที่ไม่ใช่เอกสารพิสูจน์ตนเข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลสมุทรปราการและหลังจากที่รักษาพยาบาลเสร็จแล้ว ทางโรงพยาบาลจะจัดรถตู้บริการส่งคนไข้ที่เป็นคนต่างด้าวผิดกฎหมายประเภทต่างๆ รวมถึงคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน ให้กับสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดสมุทรปราการ²⁰ โดยที่ถ้ามีญาติๆ มา

¹⁷ เป็นกรณีศึกษาที่ได้อ่านถึงมาก่อนแล้วในบทที่ 2 หน้า 44 และ ในบทที่ 3 หน้า 66

¹⁸ โปรดอ่านเพิ่มเติมใน : ชลฤทัย แก้วรุ่งเรือง, “เมื่อมนุษย์ที่ไม่มีเลข 13 หลัก ป่วยหนัก : กรณีของเด็กชายวิษณุ หลานยายเชื้อสายมอญที่เข้าเมืองปี พ.ศ. 2506 ป่วยเป็นไส้ติ่งอักเสบ (ตอนที่ 1 - การปรากฏตัวของมนุษย์ผู้ไม่มีเลข 13 หลัก : ความเป็นจริง ในสังคม)”, วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2549, <http://gotoknow.org/blog/chon-statelessperson/101597>

¹⁹ โครงการวิจัย “แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายและมีสุขภาพกับนโยบายและการจัดการของรัฐไทย” (โครงการข้ามชาติรักประเทศไทย) โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเป็นผู้ช่วยนักวิจัย ระหว่างเดือนมกราคม – มิถุนายน พ.ศ.2547

²⁰ การจัดรถตู้รับส่งส่วนใหญ่จะจัดให้สำหรับคนไข้ผู้ป่วยในที่นอนโรงพยาบาล ส่วนคนไข้ผู้ป่วยนอกนั้นจะเพียงทำการโทรศัพท์แจ้ง ซึ่งหากเจ้าหน้าที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองสะดวกก็จะมารับตัวจากโรงพยาบาลไปเอง

เฝ้าไข้และญาติเป็นคนต่างด้าวผิดกฎหมายด้วย ก็จะทำการนำส่งญาติฯ ไปพร้อมกับคนไข้ด้วย²¹ ทำให้คนไข้ไร้เอกสารพิสูจน์ตนจำนวนมาก จะทำการหลบหนีเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลออกจากโรงพยาบาลไปทันทีเมื่อการรักษาพยาบาลใกล้เสร็จสิ้น หรือเมื่อพอจะมีอาการดีขึ้น

กรณีของน้องวิชณู ผู้ศึกษาจึงได้รับทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลเกี่ยวกับสถานะบุคคลและการดูแลแก้ไขปัญหาการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของครอบครัวนี้ ที่ผู้ศึกษาดำเนินการอยู่²² พร้อมทั้งตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการส่งตัวผู้ป่วยไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจอีกครั้ง ก็ยังพบว่ามีการดำเนินการอยู่จริง²³

ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวของโรงพยาบาล ได้อ้างว่าเป็นการขอความร่วมมือมาจากจังหวัดสมุทรปราการและสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดสมุทรปราการ²⁴ ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็กล่าวว่าเป็นนโยบายของโรงพยาบาลที่ตัวเจ้าหน้าที่เองละเว้นการปฏิบัติไม่ได้²⁵

²¹ และถ้าเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย หรือ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่มาคลอดบุตร ก็จะนำส่งสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองพร้อมบุตรที่เกิดมาใหม่ด้วย

²² กรณีศึกษาในโครงการห้องเรียน คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิต ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²³ โดยผู้ศึกษาได้รับคำชี้แจงการทำงานส่งผู้ป่วยไร้เอกสารพิสูจน์ตนหรือคนต่างด้าวผิดกฎหมายกลุ่มต่างๆ ของโรงพยาบาลว่าจะมี “ใบรายงานหอผู้ป่วย” ที่ให้เจ้าหน้าที่พยาบาลประจำหอผู้ป่วยต่างๆ ส่งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารทั่วไปเมื่อมีผู้ป่วยไร้เอกสารฯ เข้ารับการรักษา และ ฝ่ายบริหารทั่วไปก็จะทำ “บันทึกข้อความ” เรื่อง “รับผู้ป่วยต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองโดยมิชอบด้วยกฎหมายไว้รักษาพยาบาล” และนำเรียนต่อ “สารวัตรด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดสมุทรปราการ”

โดยบันทึกข้อความมีใจความว่า “โรงพยาบาลสมุทรปราการได้รับคนไข้ ซึ่งมี ชื่อ ประวัติอาการเจ็บป่วยดังนี้” และ “ทางโรงพยาบาลขอเรียนว่าเพื่อเป็นไปตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.๒๕๒๒ จึงขอให้พนักงานตำรวจสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองได้โปรดนำไปสอบสวนและรับผู้ป่วย ดังกล่าวออกจากโรงพยาบาล เมื่อแพทย์ผู้ตรวจรักษาอนุญาต” และผู้ป่วยที่ถูกดำเนินการส่งตัวคนล่าสุดที่ผู้ศึกษาได้เห็นในบันทึกข้อความเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2549 คือหญิงตั้งครรภ์และบุตรที่ขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวว่าเป็นคนมาจากประเทศพม่าและขาดการต่ออายุการขึ้นทะเบียน ที่มาคลอดบุตรที่โรงพยาบาล

²⁴ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเองก็ไม่เคยเห็นหนังสือขอความร่วมมือจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง หรือจากจังหวัดสมุทรปราการตามที่โรงพยาบาลอ้าง แต่เจ้าหน้าที่ก็ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ทำกันมานาน และตนเองก็ทำไปด้วยความสุจริตใจว่าเป็นหน้าที่

จะเห็นว่าผลกระทบของการถูกเข้าใจผิดว่าจะต้องมีเอกสารพิสูจน์ตนในการรักษาพยาบาลนั้น นอกจากการอาจถูกปฏิเสธสิทธิอย่างในกรณีศึกษาของป้าเจี๋ยแล้ว ยังอาจถูกเข้าใจผิดในการถูกจับกุมตัวหรือถูกรายงานให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมารับตัวไปดำเนินการอีกด้วย ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ความเข้าใจผิดดังกล่าวเป็นผลกระทบต่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนมาก ซึ่งต้องเร่งดำเนินการแก้ไขโดยเร็วที่สุด²⁶

กรณีศึกษา : นายจอบิ (ไม่มีนามสกุล) หรือ วนาวิวัฒน์กุล

นายจอบิ²⁷ คนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจากจังหวัดเพชรบุรี เคยตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนยิงรถนักเรียนที่จังหวัดราชบุรี แต่ภายหลังศาลอาญามีคำสั่งยกฟ้อง แต่เนื่องด้วยไม่มีการยื่นขอพิสูจน์ความเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยในฐานะชาวเขาดังเดิมให้กับจอบิ แม้หลังคำพิพากษายกฟ้องคดียิงรถนักเรียน คนสัญชาติไทยโดยการเกิดที่ตกสำรวจอย่างจอบิจึงต้องตกเป็นผู้ต้องหาเข้าเมืองโดยไม่ได้รับอนุญาตต่างๆ ที่เกิดในประเทศไทยที่ต้นน้ำเพชรบุรี และถูกให้รับโทษจำคุกอยู่ที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดกาญจนบุรี

ระหว่างที่จอบิซึ่งขณะนั้นก็ยังไร้เอกสารพิสูจน์ตนรับโทษจำคุกอยู่นั้น ปราบกฏว่าจอบิมีอาการเจ็บป่วย คือ กล้ามเนื้ออ่อนแรงและอ่อนเพลียมากยืนทรงตัวไม่ได้ ดังนั้นจึงได้มีการร้องขอ

²⁵ ข้อมูลทั้งหมดรวบรวมจากการสอบปากคำเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารทั่วไปของโรงพยาบาลสมุทรปราการที่ไม่ขอเปิดเผยชื่อ สอบถามโดยผู้ศึกษาวิทยานิพนธ์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2549 ณ โรงพยาบาลสมุทรปราการ โปรดอ่านเพิ่มเติมใน ชลฤทัย แก้วรุ่งเรือง, “เมื่อมนุษย์ที่ไม่มีเลข13หลักป่วยหนัก : กรณีของเด็กชายวิษณุ หลานยายเชื้อสายมอญที่เข้าไทยปี 2506 ป่วยเป็นได้ตั้งอีกเสบ (ตอนจบ - ข้อสังเกตและข้อค้นพบบางประการที่จำเป็นต้องเร่งทำการแก้ไข)”, วันที่15 กันยายน 2549, ใน <http://gotoknow.org/blog/chon-statelessperson/101887>

²⁶ โดยเบื้องต้นผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อเท็จจริงต่อคุณเพิ่มศรี อติชาติ นักวิชาการสาธารณสุข สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขในทันที และ ได้นำเสนอต่ออ.นพ.ชาญวิทย์ ทรัพย์เทพ ผอ.สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ในที่ประชุม “ย่างก้าวของระบบประกันสุขภาพสำหรับบุคคลไม่มีเลข 13 หลัก และ คนไร้รัฐไร้สัญชาติ” เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2549 ณ ห้องประชุม 3 อาคารสำนักงานปลัดฯ กระทรวงสาธารณสุข จ.นนทบุรี

²⁷ เป็นกรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงมาก่อนแล้วในบทที่ 2 หน้า 41

ความช่วยเหลือมายังศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการให้ความช่วยเหลือการให้การ
รักษาพยาบาลจอบิระหว่างที่รับโทษ²⁸

แน่นอนว่าการเข้าถึงการรักษาพยาบาลเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนแม้กระทั่งกับจอบิที่
ขณะนั้นถูกถือว่าเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายและรับโทษจำคุก จอบิโชคดีกว่าป่าเจี๋ยงที่
เมื่อข่าวอาการเจ็บป่วยของจอบิในคุกเผยแพร่ออกไปในสังคมและได้รับการประสานไปยังห้องกัก
ด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดกาญจนบุรี²⁹ จอบิจึงได้รับการรักษาพยาบาลทันที

และคนไร้รัฐที่ยากไร้อย่างจอบิก็ไม่ต้องกังวลกับค่ารักษาพยาบาลที่เกิดขึ้นต่างๆ อย่างป่า
เจี๋ยง เพราะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราช
เสาวนีย์รับจอบิ ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงไว้เป็นผู้ป่วยในพระบรมราชานุเคราะห์ จอบิจึงถูกส่งตัว
ต่อมายังโรงพยาบาลศิริราช และยังทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้แก่คณะแพทย์ที่
ดูแลจอบิและแก่จอบิเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้ซื้อเสื้อผ้าและอาหารของคนในครอบครัวที่มาเยี่ยมที่
โรงพยาบาล ตลอดจนพระราชทานเงินให้จอบิไปปลูกบ้านที่เพชรบุรีตามเดิม³⁰

เพราะพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จอบิจึงเข้าถึงการ
รักษาพยาบาลได้อย่างรวดเร็วและทันท่วงที่ต่อความเจ็บป่วย แต่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัว
บุคคลอีกเป็นจำนวนมากไม่ได้มีโอกาสอย่างจอบิ

ดังนั้นจะเป็นไปได้หรือไม่ที่คนในสังคมไทยโดยเฉพาะสถานพยาบาลต่างๆ จะไม่เรียกร้อง
ให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนต้องแสดงตนว่าเป็นมนุษย์ภายใต้เอกสารใดๆ อีก อันจะเป็นการปิดกั้น
สิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลของกลุ่มบุคคลดังกล่าว

3.2.2 ผลกระทบเมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา

การศึกษาก็เป็นอีกสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์อีกเช่นเดียวกันที่ไม่ได้ต้องการการแสดงผล
ของผู้ใช้สิทธิ เนื่องจากรัฐเห็นความสำคัญของการพัฒนาคนด้วยการศึกษาจึงไม่ปล่อยให้คนที่อยู่
ในประเทศไทยทุกคนไร้การศึกษา (Education for All)

²⁸ บันทึกปากคำการร้องขอความช่วยเหลือในการประสานงานการรักษาพยาบาลให้กับจอบิ
ในห้องขัง โดยนางสาวชลฤทัย แก้วรุ่งเรือง เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 เผยแพร่ใน
http://www.archanwell.org/autopage/print.php?t=1&s_id=60&d_id=60&page=2

²⁹ เผยแพร่เป็นข่าวครั้งแรกในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 21 กรกฎาคม 2547

³⁰ โปรดติดตามกรณีศึกษาของนายจอบิ วนาวีวัฒนกุล ในลำดับต่อไป หน้า 122

ความพยายามของรัฐในการกำหนดนโยบายดังกล่าวชัดเจนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535³¹ ที่ให้สถาบันการศึกษารับนักเรียนทุกคนเข้าเรียนแม้ไม่มีเอกสารทางทะเบียน แต่การบังคับใช้ดังกล่าวก็ไม่เป็นผล ยังมีโรงเรียนต่างๆ ปฏิเสธเด็กไร้เอกสารพิสูจน์ตนเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเมื่อโรงเรียนรับเด็กเข้าเรียนแล้วก็ไม่สามารถส่งจำนวนเด็กไร้เอกสารในโรงเรียนยืนยันกับรัฐเพื่อขอรับเงินสนับสนุนการศึกษาที่รัฐจ่ายให้เป็นรายหัวแก่เด็กทุกคนในแต่ละโรงเรียน ความกังวลในการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของเด็กเองทำให้โรงเรียนจำนวนมากแม้รับรู้ระเบียบฯ ดังกล่าวก็ยังคงปฏิเสธสิทธิ

จนเมื่อปี 2548 รัฐจึงได้ออกนโยบายในการกำหนดให้ทุกสถาบันการศึกษารับเด็กไม่มีสถานะทางทะเบียนเข้าเรียนอีกครั้ง³² โดยกำหนดให้มีแบบบันทึกประวัติเด็กไร้เอกสารพิสูจน์ตน³³ ที่รับเข้าเรียนเพื่อส่งชื่อให้ทางราชการและโรงเรียนจะได้รับค่าสนับสนุนการศึกษารายหัว

อย่างไรก็ตามแม้เมื่อรัฐได้ดำเนินการแก้ปัญหาในลักษณะนี้มาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว แต่โรงเรียนต่างๆ และสังคมไทยก็ยังคงเข้าใจว่าถ้าเด็กไม่มีเอกสารทางทะเบียนจะไม่สามารถเข้าเรียนได้และยังคงปฏิเสธสิทธิในการเรียนหนังสือโดยความเข้าใจผิดว่า กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการแสดงตนต่างๆ ที่กฎหมายไม่ได้กำหนดเช่นนั้น

ในทางกลับกัน กฎหมายกำหนดว่าโรงเรียนจะต้องบันทึกตัวบุคคลเด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลส่งให้รัฐซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบในที่นี้ คือ กรมการปกครอง เพื่อที่รัฐจะทำการบันทึกตัวเด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลนี้ไว้ในทะเบียนราษฎร และออกเอกสารแสดงตนให้ต่อไป ซึ่งหากความรู้ความเข้าใจนี้เผยแพร่ออกไปให้มากที่สุด เด็กไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลทุกคนในรัฐไทยก็จะหลุดพ้นจากการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลทันที แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้นเลย ดังกรณีศึกษาของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจำนวนมากที่ถูกปฏิเสธการรับสมัครเข้าเรียน เช่น นายฮาซิม พาริก นายหะซัน หรือ นางสาวโมไนย์ สกินรัตน์ ฯลฯ³⁴

³¹ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานวัน เดือน ปีเกิดในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2535

³² ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 (โปรดดูตัวอย่างในภาคผนวก จ)

³³ แบบบันทึกแจ้งประวัติบุคคล ซึ่งแนบทำยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548 (โปรดดูตัวอย่างในภาคผนวก จ)

³⁴ กรณีศึกษาในโครงการวิจัยผลกระทบของความไร้รัฐ และความไร้สัญชาติของเด็กเยาวชน ในสังคมไทย : การตรวจสอบปัญหาและแนวคิดในการแก้ไข และ โครงการห้องเรียน

กรณีศึกษา: นายหะซัน หรือ สะตัน อามีน

หะซัน เกิดเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 ที่โรงพยาบาลศิริราช โดยมีเอกสารรับรอง
ทร.15 ทะเบียนคนไทย บันทึกชื่อของหะซันไว้ในทะเบียนบ้านของโรงพยาบาลศิริราช โดยระบุชื่อ
บิดาว่าชื่อนายอามีน อามีน และชื่อมารดาว่าสุณาปี ชุกู โดยทั้งบิดาและมารดาเป็นคนสัญชาติไทย
เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลแจ้งเกิดให้หะซัน หะซันจึงมีสูติบัตรและมีชื่อในทะเบียนบ้านของ
โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งออกโดยเขตบางกอกน้อย พร้อมกับสำเนาเอกสารใบแจ้งย้ายที่อยู่ออกจาก
ทะเบียนบ้านโรงพยาบาลศิริราช ไปที่บ้านเลขที่หนึ่งซึ่งถูกระบุในสูติบัตรว่าเป็นทะเบียนบ้านที่อยู่
ของแม่³⁵

หะซันเกิดได้ไม่กี่เดือนพ่อของหะซันก็ทิ้งแม่ไป หะซันจึงอาศัยอยู่กับแม่แถวเขตบางกะปิ
จนถึงอายุ 7 ขวบแม่ก็แต่งงานใหม่และหลังจากนั้นเพียงปีเดียวแม่ก็เสียชีวิตจากหะซันไปเพราะถูก
รถชน³⁶ เมื่อแม่จากไปหะซันจึงได้ไปอยู่กับพ่อที่สุขาภิบาล 3 เขตบางกะปิ จึงรู้ว่าพ่อเป็นคน
สัญชาติไทยและเป็นคนมาจากจังหวัดยะลา แต่หะซันก็ไม่ได้อยู่กับพ่อตลอด เพราะช่วงนั้นตั้งแต่
แม่เสียตอนอายุ 8 ขวบเป็นต้นมา หะซันก็ใช้ชีวิตส่วนมากเป็นเด็กเร่ร่อนอยู่นอกบ้าน นานๆ จึงจะ
ติดต่อพ่อสักครั้งหนึ่ง จนครั้งสุดท้ายเมื่อหะซันอายุได้ประมาณ 16-17 ปี (ราวๆ ปี พ.ศ. 2540-
2541) หะซันก็ไม่เคยติดต่อกับพ่ออีกเลย เพราะหลังจากนั้นหะซันให้คำเรียกพฤติกรรมตนเองว่า
“ได้นี้ออกบ้านอย่างเป็นทางการแล้ว”

จนถึงปัจจุบันหะซันก็ยังไม่เคยได้ติดต่อกับพ่อและไม่รู้ว่าพ่อไปอยู่ที่ไหนแล้ว หะซันไม่มีที่
อยู่ของพ่อ คงมีแต่เพื่อนสนิทของแม่คนหนึ่งชื่อป้าไชยิดาที่คอยติดตามเป็นห่วงหะซันและยังติดต่อ
ได้ จึงทำให้ได้มาซึ่งพยานเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับการเกิดของหะซัน ป้าไชยิดาคงจะเป็นพยาน
บุคคลยืนยันความเป็นแม่ลูกของหะซันกับแม่ได้เป็นอย่างดี พร้อมด้วยรูปถ่ายของแม่ที่ป้ามีอยู่ที่
บ้านบ้าง

แต่ระหว่างนี้ที่การดำเนินการพิสูจน์เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของรายการบุคคลบนสำเนาสูติ
บัตรที่ตนเองถืออยู่และกล่าวอ้างของหะซันนั้นยังไม่เสร็จสิ้น หะซันซึ่งปัจจุบันแต่งงานกับภรรยา

คลินิก และสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) ของกองทุน ศ. คณิง ภาไชย
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³⁵ เมื่อทำการตรวจสอบเลขที่บ้านดังกล่าวที่อยู่ในเขตพื้นที่ธนบุรีแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามี
บ้านเลขที่นั้นอยู่ในฐานข้อมูลของสำนักเขตธนบุรีเลย

³⁶ หะซัน ไม่มีใบมรณะบัตรของแม่ รู้แต่ว่าเสียชีวิตที่โรงพยาบาลนพรัตน์ เขตบางชัน และ
ทำศพแม่ที่สุเหร่าแดง เขตบางกะปิ

สัญชาติไทยและมีบุตรด้วยกันแล้วหนึ่งคน ผู้ศึกษาจึงผลักดันให้หะซันกลับไปเรียนหนังสือซึ่งสถาบันที่ใกล้บ้านที่สุดในปัจจุบันคือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเขตคลองสาน³⁷

เมื่อผู้ศึกษาประสานการสมัครเข้าเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนดังกล่าวก็พบว่าเจ้าหน้าที่ผู้รับสมัครไม่เคยรู้จักระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 เลย ทั้งๆ ที่เป็นระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาโดยตรงในการรับสมัครเด็กไม่มีสถานะทางทะเบียนอย่างหะซัน ให้สามารถเข้าเรียนได้โดยไม่ต้องเรียกจ่ายเอกสารแสดงตนต่างๆ

เจ้าหน้าที่ให้การปฏิเสธว่าถ้าเด็กไม่มีเอกสารก็เข้าเรียนไม่ได้ หรือถ้าเป็นเด็กต่างด้าวก็เข้าเรียนไม่ได้ การให้ความช่วยเหลือประสานงานต้องดำเนินการถึงขั้นโทรสารระเบียบฯ ดังกล่าวให้กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเขตคลองสาน หะซันจึงจะสามารถเข้าเรียนได้

และเหตุการณ์เช่นนี้ยังคงเกิดขึ้นกับพื้นที่ชั้นในของเขตเมืองต่างๆ ในต่างจังหวัด หรือในพื้นที่เมืองหลวงอีกหลายแห่ง เช่น การสมัครเข้าเรียนของฮาซิมที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเขตพระประแดง³⁸ ทั้งๆ ที่กระทรวงศึกษาเองก็พยายามอย่างมากที่จะเผยแพร่ระเบียบดังกล่าวให้แก่บุคลากรในกระทรวงฯ³⁹ ในหลายครั้งผู้ศึกษาหรือคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนที่จะสมัครเรียนจึงต้องกลายเป็นผู้ที่ชี้แจงระเบียบฯ ดังกล่าวกับเจ้าหน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่ให้การรับสมัครแทน

3.2.3 ผลกระทบเมื่อบุคคลจะใช้สิทธิในสวัสดิการสังคมต่างๆ ของรัฐ

สิทธิในสวัสดิการสังคมบางประการรัฐก็ได้รับรองไว้ให้สำหรับมนุษย์ โดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ ภูมิลาเนา หรือสถานะบุคคลแม้ว่าจะเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายมุ่งคุ้มครองบุคคลที่เป็นมนุษย์ที่อยู่ในสังคมไทย จึงไม่กำหนดให้ต้องมีการแสดงตนนอกเหนือจากความเป็นมนุษย์ที่บุคคลปรากฏ สวัสดิการสังคมบางประการได้แก่ การคุ้มครอง

³⁷ ปัจจุบันคำร้องขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านของคนสัญชาติไทยให้แก่หะซันได้เกิดขึ้นแล้วที่เขตบางกอกใหญ่ โดยได้ทำการสอบปากคำพยานครอบครัวของป้าไชยیداแล้วและอยู่ระหว่างการรออนุมัติคำร้องจากผู้อำนวยการเขตบางกอกใหญ่, โปรดติดตามกรณีศึกษาของนายหะซัน อามีน ในลำดับต่อไป หน้า 118

³⁸ โดยการประสานงานของผู้ศึกษา เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ซึ่งระหว่างนั้น คำร้องขอเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านบุคคลสัญชาติไทยให้กับนายฮาซิม เพิ่งจะเริ่มต้นที่เทศบาลัดหลวง และยังอยู่ระหว่างดำเนินการเรียกสอบปากคำพยาน

³⁹ โดยสำนักพัฒนากิจการนักเรียนนักศึกษาและกิจการพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการ

ผู้ประสบภัยจากรถที่รัฐมอบให้คนทุกคนที่ได้รับความเจ็บป่วยเพราะเหตุประสบภัยจากรถ⁴⁰ ดังกรณีตัวอย่างกรณีศึกษาของนายจอบิ

กรณีศึกษา : นายจอบิ ไม่มีนามสกุล หรือ วนาวีวัฒนกุล

นายจอบิ⁴¹ได้ประสบอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์พลิกคว่ำในขณะที่ขี่รถไปสอบหาพยานบุคคลยืนยันการเกิดของตนเองในตำบลป่าแดง เมื่อปี พ.ศ. 2550 เพื่อใช้ประกอบคำร้องขอลงรายการสัญชาติที่อำเภอแก่งกระจาน⁴² จอบิถูกรับตัวเข้ารักษาพยาบาลในฐานะผู้ประสบอุบัติเหตุทางรถจักรยานยนต์ เบื้องต้นบริษัทประกันภัยพิบัติจะให้ความคุ้มครองจอบิเพราะเห็นว่าเป็นคนต่างดาว แต่เมื่อหลักฐานของโรงพยาบาลยืนยันชัดเจนว่าเป็นผู้ประสบภัยจากรถซึ่งจอบิจึงเป็นบุคคลที่จะต้องได้รับความคุ้มครอง ภายหลังบริษัทประกันภัยรถจักรยานยนต์คันที่จอบิประสบอุบัติเหตุได้รับผิดชอบค่ารักษาพยาบาลต่างๆ กับโรงพยาบาล⁴³

⁴⁰ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ พ.ศ. 2535 ที่มีใจความเกี่ยวกับความคุ้มครองผู้ประสบภัยว่าหมายถึง ผู้ซึ่งได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และอนามัย เนื่องจากอุบัติเหตุหรืออยู่ในทางหรือจากสิ่งที่ยกหรือติดตั้งในรถนั้น และหมายความรวมถึงทายาทโดยธรรมของผู้ประสบภัยซึ่งถึงแก่ความตายด้วย

ดังนั้นคนทุกคนที่ประสบภัยจากรถ ไม่ว่าจะเป็นผู้ขับขี่ ผู้โดยสารคนเดินเท้า หากได้รับความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากรถ ก็จะได้รับ ความคุ้มครองตาม พ.ร.บ. นี้ โดยจะได้รับความคุ้มครองในความเสียหายที่เกิดขึ้น เป็นค่ารักษาพยาบาลกรณีบาดเจ็บ เป็นค่าปลงศพในกรณีเสียชีวิต โดยไม่ต้องรอพิสูจน์ความผิด ซึ่งบริษัทประกันภัยที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจซึ่งรับประกันภัยจะชดใช้ “ค่าเสียหายเบื้องต้น” ให้แก่ผู้ประสบภัยหรือทายาทของผู้ประสบภัย ภายใน 7 วัน นับแต่บริษัทได้รับคำร้องขอ

⁴¹ เป็นกรณีศึกษาที่ได้ถูกกล่าวถึงแล้ว ในบทที่ 2 หน้า 41 ,บทที่ 3 หน้า 71 และโปรดติดตามในลำดับต่อไป หน้า 122

⁴² ยื่นคำร้องต่ออำเภอแก่งกระจานตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการลงรายการสัญชาติให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 โดยผู้แทนคณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาคารไร้สถานะของบุคคล สถานितिบัญญัติแห่งชาติ

⁴³ ผู้ศึกษายืนยันความเป็นบุคคลผู้มีสิทธิกับบริษัทประกันภัยหลายครั้ง รวมถึงกับโรงพยาบาลในสถานะบุคคลของจอบิและสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองค่ารักษาพยาบาลต่างๆ

ดังนั้นจึงน่าพิจารณาว่าความเข้าใจผิดของคนทั่วไปที่ว่า ผู้รับความคุ้มครองเป็นผู้ประสบภัยจากรถนั้นจะต้องมีเอกสารแสดงตนเป็นความเข้าใจที่ผิดอย่างมาก ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่เสียชีวิตและบาดเจ็บในรถห้องเย็นที่จังหวัดระนอง⁴⁴ จำนวนกว่า 100 ชีวิตนั้น ถูกบริษัทประกันภัยปฏิเสธเบื้องต้นทันทีว่าไม่ได้รับความคุ้มครองจากพระราชบัญญัติดังกล่าว แต่เมื่อภายหลังมีการท้วงติงทางข้อกฎหมายในสังคมไทยและต่อบริษัทรับประกันภัย สังคมไทยและบริษัทประกันภัยก็ได้รับทราบและมีความเข้าใจใหม่ที่ถูกต้องว่า แม้เป็นแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายก็ย่อมได้รับความคุ้มครอง

จึงเป็นภาพสะท้อนที่ทำให้สังคมไทยต้องตระหนักและแก้ไขความเข้าใจใหม่ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์เป็นสิทธิที่มนุษย์เข้าถึงได้โดยไม่ต้องแสดงตนเพื่อที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจะได้ไม่ถูกปฏิเสธสิทธิ

กรณีศึกษา : นายสัตย์ชัย (ไม่มีนามสกุล)

นายสัตย์ชัย หรือ พี่ใหญ่ ลูกชายคนหนึ่งของ “ป้าสันติ” และน้ำชายของน้องวิษณุ (ไม่มีนามสกุล) เป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลที่เกิดในประเทศไทย จากป้าสันติ ซึ่งเป็นคนมอญจากประเทศพม่า⁴⁵ พี่ใหญ่เคยได้เรียนหนังสือจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาเมื่อป้าสันติย้ายครอบครัวเข้ามาในสมุทรปราการก็ช่วยแม่ทำงานทุกอย่างที่ทำได้

พี่ใหญ่ เคยประกอบอาชีพที่หลากหลายมากกว่า 10 อาชีพ แต่อาชีพหนึ่งที่พี่ใหญ่ถนัดและภูมิใจ คือ การเป็น “ช่าง” ในโรงกลึง ซึ่งตนเองได้ฝึกฝนฝีมืองานช่างจนเชี่ยวชาญ ใต้อาชีพได้เป็นถึงหัวหน้างาน จากค่าแรงวันละ 135 ขึ้นเป็น วันละ 300 บาท ซึ่งเมื่อรวมกับการทำโอทีก็สามารถหาเงินได้ถึงวันละ 400 บาทขึ้นไป พี่ใหญ่คิดว่าเป็นงานที่มั่นคงและจะทำให้เริ่มต้นชีวิตที่ดีได้บ้าง

แต่การที่พี่ใหญ่ขึ้นเป็น “นายช่าง” ซึ่งนายจ้างถือว่าเป็นงานที่เสี่ยงอันตรายขึ้น จึงต้องการเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลของพี่ใหญ่มาทำประกันสังคม และประกันชีวิตต่างๆ ให้ แต่พี่ใหญ่ก็

จากรัฐ แต่สุดท้ายคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนอย่างจอบิกก็ยังจำเป็นต้องให้ผู้ใหญ่บ้านมารับรองตัวบุคคลว่าจอบิกเป็นบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองในฐานะผู้ประสบภัยจากรถแล้ว

⁴⁴ แรงบริษัทประกันจ่ายศพละ 3 หมื่น 5 คดี 54 คนงานพม่า ตายในรถห้องเย็นใน <http://news.mjob.in.th/social/cat2/news8470/>

⁴⁵ กรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงมาก่อนแล้ว กรณีนางสันติ ในหน้า 25 และกรณีเด็กชายวิษณุ ในหน้า 44 , 66 และ 69

พยายามบ่ายเบี่ยงตลอดมา จนกระทั่งสุดท้ายคิดว่าคงจะบ่ายเบี่ยงต่อไปไม่ไหว เพราะช่างทุกคนก็ต้องทำสวัสดิการสังคมเหล่านี้ จึงต้องตัดสินใจออกจากงานด้วยตนเอง

ผลกระทบของการไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนกับการไม่สามารถทำหลักประกันสังคมได้เกิดขึ้นกับนายอดุลย์ (ไม่มีนามสกุล) หรือพ็อดุลย์ บุตรชายอีกคนของป้าสันที่เช่นกัน ที่ต้องออกจากงานที่ทำมานานด้วยถูกนายจ้างเข้มงวดที่จะทำหลักประกันสังคมให้กับลูกจ้าง พ็อดุลย์อดทนต่อการถูกเรียกร้องให้มีเอกสารพิสูจน์ตนไม่ไหว จึงจำใจต้องลาออกจากงานด้วยตนเอง และปัจจุบันยังหางานทำไม่ได้ จึงพยายามช่วยแม่เก็บของเก่าขาย แทนการหาสมัครงานที่เรียกร้องเอกสารพิสูจน์ตน

3.3 ผลกระทบสถานการณ์ที่จะต้องแสดงตนโดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดแต่มีความจำเป็นที่จะต้องให้ความน่าเชื่อถือและไว้วางใจในตัวบุคคล

เนื่องจากปัจจุบันสภาพสังคมมีความซับซ้อนและปะปนของผู้คนจำนวนมากในสังคม ทำให้การดำเนินการต่างๆ ในสังคมนั้น บุคคลทั่วไปหรือหน่วยงานต่างๆ จึงอาจจำเป็นต้องอาศัยความน่าเชื่อถือและไว้วางใจระหว่างกัน การเรียกร้องให้มีการแสดงตนในสถานการณ์ต่างๆ จึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุคคลจำเป็นต้องแสดงความเป็นผู้ทรงสิทธิเฉพาะตัวหรือต้องเป็นคนที่ได้รับการพิสูจน์ตน (Identified Person) ได้

คือ เมื่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องต้องการการพิสูจน์ตนจากผู้ทรงสิทธิที่มีลักษณะเป็นสิทธิเฉพาะตน คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจึงจำเป็นที่จะต้องทำการแสดงตนซึ่งหากไม่สามารถแสดงตนได้ คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลก็เข้าถึงความเป็นผู้ทรงสิทธิดังกล่าวไม่ได้

สถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นมากในชีวิตประจำวันของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในประเทศไทยในการดำเนินชีวิตประจำวันต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ต้องการความน่าเชื่อถือในความเป็นผู้ทรงสิทธิและความไว้วางใจในสังคม

ยกตัวอย่างเช่น การแสดงตนเป็นเจ้าของบัญชีธนาคารไม่ได้ทำให้ธนาคารไม่สามารถรับเปิดบัญชีธนาคารได้ การแสดงตนเป็นบุคคลที่ได้รับทรัพย์สินมรดกไม่ได้ก็ทำให้มีปัญหาในการรับทรัพย์สินมรดกที่จะได้มาเป็นของตน การแสดงตนเป็นผู้เอาประกันในการประกันชีวิตไม่ได้บริษัทประกันก็ไม่รับทำประกันให้ การแสดงตนเป็นเจ้าของใบปริญญาบัตรไม่ได้ก็ไม่ได้รับความน่าเชื่อถือในการนำใบปริญญาบัตรไปกล่าวอ้าง หรือการแสดงตนไม่ได้ในการเป็นคู่สัญญา ก็ทำนิติกรรมใดๆ ไม่ได้ ตลอดจนการแสดงตนไม่ได้ว่าเป็นผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินหรือผู้ซื้อบริการต่างๆ

ก็ทำให้คนไร้เอกสารแสดงตนอาจไม่สามารถขึ้นเครื่องบิน รับสินค้า หรือบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ ได้ ฯลฯ

การแสดงตนไม่ได้ในสถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้ จึงเป็นผลกระทบรอบด้านที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลต้องเผชิญในแต่ละวันของชีวิต เป็นผลกระทบที่โยงไปถึงความมั่นคงในชีวิต การประกอบอาชีพการงาน การดำเนินชีวิตได้อย่างสะดวกเป็นปกติดังเช่นบุคคลทั่วไปจึงกระทำไม่ได้

ในความคล้ายคลึงกัน นอกจากสถานการณ์ที่เรียกร้องให้บุคคลต้องมีการแสดงตนเพื่อการพิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นใครนั่น ก็ยังอาจมีเหตุผลเพิ่มเติมประการอื่นๆ ที่ว่า บุคคลผู้นั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคมด้วย ดังนั้นการไม่สามารถพิสูจน์ตนได้ในหลายสถานการณ์จึงนับเป็น “ความเสี่ยง” อย่างมากของการประกันความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น การขออนุญาตดำเนินการต่างๆ หรือการประกอบกิจการต่างๆ ที่ต้องขออนุญาตจากรัฐเกือบทุกชนิด เนื่องจากสิ่งที่รัฐกำหนดให้ต้องมีการขออนุญาตนั้นอาจมีความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นรัฐจึงต้องเข้ามาควบคุม เช่น การขออนุญาตทำใบอนุญาตขับขี่ยานพาหนะ

การขออนุญาตใบขับขี่ยานพาหนะนั้น คือ การรับรองว่าบุคคลมีความสามารถเพียงพอในการขับขี่บนท้องถนนไม่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น ซึ่งในความเป็นจริงคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลก็สามารถพิสูจน์ความสามารถของตนเองผ่านการทดสอบของผู้ขอใบอนุญาตได้ สามารถแสดงตนผ่านรูปถ่ายบนใบอนุญาตซึ่งรัฐจะเป็นคนออกให้เองได้ แต่ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้รับใบอนุญาตจะต้องมีความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นในสังคมจากการขับขี่ยานพาหนะของตนเอง

และเหตุผลที่ว่ารัฐยังไม่มีข้อมูลส่วนบุคคลของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในฐานะทะเบียนของรัฐ การหาตัวผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้เพื่อประกันความเสี่ยงต่างๆ จึงกระทำได้ยากยิ่ง รัฐในฐานะที่มีหน้าที่หลักในการดูแลและควบคุมประกันความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในสังคมจึงไม่อาจอนุญาตให้คนที่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎรกระทำการใดๆ ที่มีความเสี่ยงและจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อความเสียหายต่อบุคคลอื่นหรือสังคมของรัฐได้

การไม่สามารถแสดงตนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น และความเสี่ยงที่ผู้อื่นไม่สามารถติดตามคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้ ยังเป็นผลกระทบในสถานการณ์อื่นๆ ที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนจะต้องเจอในการมีปฏิสัมพันธ์กับเอกชนด้วยตนเองเช่นเดียวกัน เช่น นายจ้างอาจไม่เชื่อและไว้วางได้ในการให้ลูกจ้างไร้เอกสารพิสูจน์ตนรับผิดชอบต่อความเสี่ยงต่างๆ

ของกิจการ คู่ค้าหรือคู่สัญญาอาจไม่วางใจในคู่สัญญาไร้เอกสารพิสูจน์ตนในการรับผิดชอบความเสี่ยงหรือความสูญเสียต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในสัญญา ฯลฯ

กรณีศึกษา : นายบุญชัย (ไม่มีนามสกุล)

นายบุญชัย หรือ เด็ก บุตรคนสุดท้ายของ “ป้าสันที” เป็นลูกคนเดียวของป้าสันทีที่เกิดในโรงพยาบาลเนื่องจากป้าสันทีคลอดลูกเกินกำหนด แต่ป้าสันทีก็ไม่รู้จักหนังสือรับรองการเกิดจึงไม่รู้ว่าจะได้เคยรับหนังสือรับรองการเกิดจากโรงพยาบาลหรือไม่⁴⁶ เด็กเคยเรียนหนังสือถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แต่ต้องหยุดเรียนเพราะแม่ย้ายเข้าเมือง

และด้วยความที่เด็กโตมาโดยไม่เคยมีบัตรประจำตัว เมื่อจะไปสมัครงานที่ไหนก็ไม่ค่อยมีคนรับ เพราะกลัวว่าไม่รู้เป็นใครมาจากไหน เวลาที่มีคนถามเรื่องบัตรประจำตัว เด็กก็จะหลีกเลี่ยงโดยไม่กล้าบอกใครว่าตนเป็น “คนไม่มีบัตร”

ดังนั้นการทำงานที่ไม่ถูกกีดกันจากนายจ้างและเพื่อนร่วมงานมากที่สุดสำหรับเด็ก คือ การช่วยแม่เก็บของเก่าไปขาย และทำการค้าขายที่เป็นของตนเอง เด็กจึงขายของมาหลายชนิด ทั้งเสื้อผ้า ของใช้ ของแต่งบ้าน หรือของทุกอย่างต่างๆ ที่จะหารับซื้อมาได้ มีช่วงหนึ่งที่ได้พื้นที่ขายเสื้อผ้าอยู่ที่แถวตรอกข้าวสาร เด็กขายของได้ลูกค้าและได้กำไรมากอย่างที่คิดว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ พอขายอยู่ได้ไม่นาน แม่จะจ่ายค่าเช่าตรงเวลามาตลอดแต่เจ้าของที่ก็ต้องการทำสัญญาให้เช่าร้าน เด็กซึ่งไม่มีเอกสารแสดงตนจะทำสัญญา ในที่สุดจึงต้องสละสิทธิไปด้วยความเสียดาย

ต่อมาจึงต้องร่อนเร่ขายของตามพื้นที่ต่างๆ ที่จะขายได้ จนช่วงหลังเด็กกับพี่ใหญ่ (นายสัญญาชัย ไม่มีนามสกุล-พี่ชาย) ก็เริ่มที่จะขายของแบกะดินเป็นอาชีพหลัก สลับกับการเก็บของเก่าขาย และขายทุกอย่างที่จะขายได้ โดยไปซื้อเป็นของใหม่หรือซื้อของเก่ามาขายบ้าง แล้วแต่ทุนที่มี และสินค้าที่คิดว่าจะขายได้ โดยส่วนใหญ่ก็ไปขายตามตลาดนัดเปิดท้าย สนามหลวง ท่าพระจันทร์ ริมคลองหลอด ฯลฯ

และในช่วงที่ผู้ศึกษากำลังจะปิดการบันทึกการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เอง ก็ได้ทราบข่าวว่าเด็กถูกตำรวจจับกุมตัวไปขังที่สน.ชนะสงคราม ขณะขายของเก่าอยู่ที่สนามหลวง⁴⁷ เพราะช่วงเกือบเดือนที่ผ่านมาฝนตกเกือบตลอดทุกเย็น เด็กจึงไม่ได้มาขายของเป็นเวลานานก็มีความขัดสนเรื่องเงินเลยตัดสินใจเอามือถือของตนเองมาขายรวมกับของอื่นๆ ด้วย จึงถูกตำรวจจับตั้งข้อหาค้า

⁴⁶ ยังคงมีแต่สมุดบันทึกสุขภาพแม่และเด็กของโรงพยาบาลท่าเรือ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ของเด็กชายบุญชัย

⁴⁷ เมื่อเวลา 01.00 น.ของเช้าวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2551

ของเก่าโดยไม่ได้ขอใบอนุญาต⁴⁸ เล็กถูกตำรวจนำตัวเข้าห้องขัง และส่งไปฟ้องคดีที่ศาลแขวงดุสิต
เคราะห์ดีของเล็กที่ทนายพิพากษามีประกัน สั่งปรับเล็กเพียง 1,000 บาท เพราะท่านคงเข้าใจว่าคน
เหล่านี้ไร้โอกาสในช่องทางทำงาน หากปรับเป็นจำนวนเงินมากก็คงเดือดร้อนหนักขึ้นไปอีก⁴⁹

กรณีศึกษา : นายอำพล ไม่มีนามสกุล

นายอำพล หรือ พี่อำพล เป็นลูกชายคนโตของ “ป้าสันที” เกิดในประเทศไทยโดยไม่เคยมี
เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลเหมือนกับแม่และพี่น้องคนอื่นๆ พี่อำพลเข้าทำงานในโรงงานญี่ปุ่นที่ป้า
สันทีเริ่มทำมาตั้งแต่เข้ามาอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการซึ่งจนถึงปัจจุบันก็เป็นเวลามากกว่า 20 ปี จึงดู
จะเป็นคนเดียวในบ้านที่มีงานทำมั่นคงมาตลอด

แต่เมื่อกว่าหนึ่งเดือนที่ผ่านมา พี่อำพลก็เพิ่งจะต้องลาออกจากงานด้วยตนเองอย่างไม่มี
เหตุผล เนื่องจากตำแหน่งที่พี่อำพลได้รับหลังสุด (มานานแล้ว) คือ เป็นคนขับรถจักรกลตักปุ๋ยอยู่
ในโรงงาน ซึ่งผู้จัดการคนใหม่ของโรงงานต้องการทำมาตรฐาน ISO จึงต้องการให้พี่อำพลมี
ใบอนุญาตขับชีโรจจักรกล พี่อำพลที่ไม่มีเอกสารแสดงตนอะไรเลย จึงไม่สามารถจะไปขอใบขับที่
มาให้โรงงานได้ ก็เลยตัดสินใจออกจากงานด้วยความอดกลั้นและเสียใจมาก เพราะลูกสาวก็กำลัง
เรียนหนังสือ และพี่อำพลไม่เคยคิดว่าจะต้องไปทำงานที่อื่น

จะเห็นได้ว่าการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลทำให้บุคคลประสบความยากลำบากมาก
ในการดำรงชีวิต แม้แต่การประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพ ก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายและ
ผลักดันให้คนเหล่านี้ไม่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ หรืออาจเป็นสาเหตุผลักดันให้ต้องประกอบ
อาชีพที่ผิดกฎหมาย

⁴⁸ ตามมาตรา 12 พระราชบัญญัติควบคุมการขายทอดตลาดและค้าของเก่า พ.ศ.2474
แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติควบคุมการขายทอดตลาดและค้าของเก่า (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2535

⁴⁹ ผู้ศึกษาได้รับติดตามไปที่สน.ชนะสงคราม เพราะเกรงว่าเล็กจะถูกดำเนินคดีข้อหาเป็น
บุคคลต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายเพิ่มเติมอีก แต่ตำรวจก็เข้าใจสภาพการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบ
ตัวบุคคลที่เกิดขึ้นกับเล็กจึงไม่ตั้งใจแจ้งข้อหาดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่การส่งตัวเล็กออกนอกประเทศ
ไทยต่อไป , โปรดอ่านเพิ่มเติมใน ชลฤทัย แก้วรุ่งเรือง, “ครอบครัว “ป้าสันที” คนไร้เอกสารพิสูจน์ที่
ต้องทนเจอกับความโชคร้าย (1)” และ ชลฤทัย แก้วรุ่งเรือง, “แล้วหนึ่งในครอบครัว “ป้าสันที” ก็มา
ถูกจับ: บุญชัย..กับการขายมือถือ(2-จบ)” เผยแพร่ใน

<http://gotoknow.org/blog/chonthesis-unidentifiedperson/184338>

<http://gotoknow.org/blog/chonthesis-unidentifiedperson/184339>

ในการลดผลกระทบของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในสถานการณ์ที่ต่อความน่าเชื่อถือนี้ แท้จริงแล้วก็สามารถแก้ไขได้โดยง่าย หากบุคคลที่กำหนดให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนต้องแสดงตน มีความเชื่อถือในตัวคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน เนื่องจากในทางตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลแล้ว คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลย่อมมีสภาพบุคคลและมีความสามารถกระทำการตามกฎหมายเอกชน ดังมีกรณีศึกษาตัวอย่าง เพื่อพิจารณา ดังนี้

กรณีศึกษา : นายเบ็ง ไม่มีนามสกุล

นายเบ็ง หรือ ลุงเบ็ง เกิดเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2499 ที่หมู่บ้านหนองแต้ใหญ่ แขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในขณะที่เกิดไม่มีการแจ้งการเกิดในทะเบียนราษฎรของประเทศลาว อาจเพราะในยุคนั้นยังไม่มีทะเบียนราษฎรลาว ต่อมาเมื่อมีปัญหาความไม่สงบในประเทศลาว ลุงและครอบครัวจึงอพยพหนีภัยความตายเข้ามาในประเทศไทยทางด่านช่องเตาอุ ใกล้บริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่าพรานกระต่าย และมาอาศัยอยู่ที่ศูนย์อพยพแก่งยางในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2518

ลุงเบ็งไม่เคยได้รับการสำรวจจากเจ้าหน้าที่กรมการปกครองไทยเลย นับแต่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย จึงไม่มีชื่อปรากฏในแบบพิมพ์ประวัติตามกฎหมายทะเบียนราษฎรไทยที่มีชื่อว่า "ลาวอพยพ" ดังเช่นที่เพื่อนบ้านมี

จนในปี พ.ศ. 2547 มีการประกาศให้คนสัญชาติลาวที่เข้ามาในประเทศไทยอย่างผิดกฎหมาย ไปแสดงตัวเพื่อขึ้นทะเบียนบุคคลในสถานะของ "แรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองผิดกฎหมายจากประเทศเพื่อนบ้าน" ลุงเบ็งและครอบครัวจึงไปแสดงตนที่อำเภอและขอขึ้นทะเบียนดังกล่าว โดยผลของกรณีนี้ ลุงเบ็งถูกระบุในแบบรับรองทะเบียนประวัติของคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษ (ท.ร.๓๘/๑) ที่ออกโดยอำเภอภูธรที่ว่ามีสัญชาติลาว

เอกสารดังกล่าวระบุว่า ลุงเบ็งอาศัยอยู่ ณ บ้านแมด อำเภอภูธร จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ลุงเบ็งและครอบครัวประกอบอาชีพด้วยการทำนาหัตถกรรม เช่น กระติบข้าวเหนียว หวดหนึ่งข้าว หาของป่า เพื่อนำไปแลกข้าวสาร⁵⁰

ดังนั้น หากลุงเบ็งซึ่งตกเป็นคนต่างด้าวไร้สัญชาติในรัฐไทย จะทำนิติกรรมใดๆ ในรัฐไทย ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาความสามารถของลุงเบ็ง⁵¹ ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดี

⁵⁰ กรณีศึกษาในโครงการห้องเรียน คลินิกและสำนักงานที่ปรึกษากฎหมายเพื่อคนไร้รัฐไร้สัญชาติ (CCL) กองทุนศาสตราจารย์คณิ่ง ภาไชย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บุคคล สามารถพิจารณาความสามารถของลุงเบ็งได้ว่า “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย” คือ กฎหมายที่กำหนดความสามารถของลุงเบ็ง⁵²

ลุงเบ็งซึ่งมีอายุบรรลุนิติภาวะแล้ว และไม่เคยตกเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ จึงมีความสามารถตามกฎหมายเอกชนทุกประการ ดังนั้นหากลุงเบ็งหรือคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจะทำนิติกรรมนางกฎหมายเอกชนก็ย่อมมีความสามารถตามกฎหมายเอกชนที่จะทำได้ ขาดแต่เพียงความน่าเชื่อถือจากคู่กรณีเท่านั้น⁵³

ซึ่งเมื่อใด หากคู่กรณีมีความเชื่อถือในคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล ผลกระทบต่างๆ ในสถานการณ์ดังกล่าวก็จะหมดไปทันที เช่น กรณีศึกษาของนายกิตติพงษ์ ศิลปวงษ์เจริญ หรือ พี่หมิง ที่ได้รับความน่าเชื่อถือจากนายจ้างให้ทำงานในองค์กรแม้จะเป็นคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน แต่สัญญาจ้างแรงงานระหว่างบริษัทกับพี่หมิงก็มีความสมบูรณ์ เพราะพี่หมิงเป็นคนไร้สัญชาติที่บรรลุนิติภาวะแล้วและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ย่อมมีความสามารถตามกฎหมายเอกชน เช่นเดียวกับข้อพิจารณาทางกฎหมายของลุงเบ็ง

นอกจากนี้ผลกระทบประการสุดท้าย ที่ผู้ศึกษาจะให้ข้อสังเกตซึ่งจริงๆ แล้วอาจจะยังไม่ใช่ผลกระทบท้ายที่สุดที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลจะต้องเผชิญในโลกความเป็นจริง

นั่นก็คือ ผลกระทบในสถานการณ์ที่เกิดจากความเคยชินทางสังคมและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยผลของความเป็นรัฐสมัยใหม่ เนื่องด้วยหลังจากที่รัฐไทยได้นำระบบเลข

⁵¹ ข้อสอบปลายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล หลักสูตรปริญญาตรีนิติศาสตร์บัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีการศึกษา 2550 ภาคที่ 2

⁵² พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ.2481 มาตรา 10 และ มาตรา 6 วรรคสาม ทำให้ความสามารถของเอกชนไร้สัญชาติ ย่อมเป็นไปตามกฎหมายแห่งรัฐเจ้าของภูมิลำเนา นายเบ็งซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 37 จึงต้องใช้กฎหมายไทยว่าด้วยความสามารถของบุคคลธรรมดาในการกำหนดความสามารถของลุงเบ็ง

⁵³ โปรดดูข้อพิจารณาตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศเพิ่มเติมใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “นายเบ็ง : จะใช้กฎหมายของประเทศใดกำหนดความสามารถในการทำนิติกรรม” วันที่ 23 กันยายน 2551 ใน

http://www.archanwell.net/autopage/show_page.php?t=74&s_id=30&d_id=30&page=1

ประจำตัวประชาชน⁵⁴ และเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ออนไลน์⁵⁵ มาใช้เพื่อประโยชน์ทางทะเบียนราษฎร และมีการเชื่อมโยงฐานข้อมูลทางทะเบียนราษฎรกับหน่วยงานอื่นของรัฐเป็นจำนวนมาก⁵⁶ เพราะความมีลักษณะเฉพาะตัวที่ดีของเลขประจำตัว **13** หลักที่เป็นที่ยอมรับในสังคม มีความน่าเชื่อถือในการแยกแยะตัวบุคคลได้ชัดเจน เรียกใช้ได้สะดวกในระบบการจัดการข้อมูล

เลขประจำตัว **13** หลักจึงเสมือนเป็นข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปอีกลักษณะหนึ่งในยุคของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่บ่งบอกความเฉพาะตัวแทนลายพิมพ์นิ้วมือหรือบัตรประจำตัวได้ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่ได้นำเทคโนโลยีการจัดการข้อมูลมาใช้โดยกำหนดให้เลข **13** หลักเป็นอีกข้อมูลส่วนบุคคลที่เชื่อว่าทุกคนต้องมีจากการที่รัฐได้พัฒนาตนเองเป็นรัฐสมัยใหม่มาตาม ดั่งนั้นในการเข้าถึงการบริการต่างๆ ที่ถูกกำหนดโดยเลข **13** หลักในสังคมจึงเป็นผลกระทบและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการไม่ได้ของคนไม่มีเลข **13** หลักอีกประการหนึ่ง เช่น การเป็นสมาชิกการให้บริการต่างๆ การใช้บริการต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต

ซึ่งถ้าเรื่องเหล่านี้เป็นเพียงการใช้บริการซื้อบัตรคอนเสิร์ตหรือเข้าศึกษาหาข้อมูลต่างๆ ก็อาจดูไม่ใช่เรื่องน่าเดือดร้อนหรือน่าจำเป็นอะไรในชีวิตของคนคนหนึ่ง แต่ถ้าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ เราคงจะต้องให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น การสมัครเรียนต่อชั้นอุดมศึกษากับสถาบันการศึกษาโดยตรง ซึ่งปัจจุบันนี้พบว่าเกือบทุกสถาบันการศึกษาจะกำหนดการรับสมัครด้วยระบบทางอินเทอร์เน็ตโดยกำหนดให้ผู้สมัครต้องใช้เลข **13** หลัก โดยที่ไม่มีการเปิดรับสมัครโดยช่องทางอื่น เพราะหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ไม่ได้คำนึงหรือรับรู้ว่ามีคนที่อาจไม่มีเลข **13** หลักปรากฏตัวอยู่ในรัฐไทย

คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในสังคมปัจจุบันจึงต้องเผชิญกับยถากรรมและผลกระทบต่างๆ ที่มีแต่บีบคั้นให้ชีวิตของพวกเขาไม่ทางเลือกและทางเดินที่คับแคบลงทุกวัน ซึ่งโดยทั่วไปคนอาจคิดว่าการแก้ไขปัญหาของคนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลอาจทำได้โดยง่าย คือ การที่คนไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลหลีกเลี่ยงการปรากฏตัวในสถานการณต่างๆ ที่ต้องแสดงตัวดังที่ได้กล่าวมาตลอดในบทนี้ หรืออีกหลายคนอาจมองว่าเอกสารพิสูจน์ตนอาจไม่จำเป็น

⁵⁴ เริ่มใช้มาตั้งแต่ พระราชบัญญัติการจัดทำบัตรประจำตัว พ.ศ.2526 แต่มีผลเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2527

⁵⁵ เริ่มใช้ครั้งแรกในปี 2538 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการจัดทำทะเบียนด้วยระบบคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2538

⁵⁶ ยกตัวอย่างเช่น ฐานข้อมูลของกรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สำหรับออกหนังสือเดินทาง , สำนักงานหลักประกันสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขสำหรับออกบัตรทอง

สำหรับคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนบางกลุ่มบางพื้นที่⁵⁷ ดังนั้นก็อาจไม่จำเป็นที่จะต้องให้เอกสารพิสูจน์ตนแก่คนเหล่านั้นก็ได้ ความคิดเหล่านี้ส่วนหนึ่งก็คงจะเป็นความจริงเพราะแม้แต่คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนราวตัวบุคคลเองก็ยังคงเลยต่อการเข้าถึงเอกสารพิสูจน์ตนและไม่เห็นความจำเป็น

แต่ในฐานะของความเป็น "รัฐ" รัฐไม่อาจคิดเช่นนั้นได้ และรัฐจำเป็นต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้คนทุกคนในรัฐสามารถเข้าถึงการมีเอกสารพิสูจน์ตนได้ ซึ่งเหตุผลไม่ใช่แค่เพียงเพื่อการจัดการประชากรของรัฐเท่านั้น แต่เพื่อการเคารพและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการแสดงตน และรับรองการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ของบุคคล⁵⁸

โดยสรุป

จากผลการศึกษาค้นคว้าผลกระทบที่จะเกิดกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนเพราะเหตุที่ไม่สามารถแสดงตนได้นั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนตกอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ที่กฎหมายหรือสังคมกำหนดให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนต้องแสดงตน ซึ่งในหลายสถานการณ์เช่น การรับเด็กเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาต้องแสดงการได้รับการรับรองตัวบุคคลผ่านเลข 13 หลัก ซึ่งเป็นการเรียกร้องที่เกินความจำเป็นต่อการรับนักเรียนเข้าศึกษาต่อ

ดังนั้นในสถานการณ์ใดถ้าหากพิจารณาได้ว่าไม่มีจำเป็นที่จะต้องมีการแสดงตนแล้ว กฎหมายหรือสังคมกลับกำหนดให้มีการแสดงตน ผู้ศึกษาก็เห็นว่าควรที่จะยกเลิกกฎหมายที่กำหนดเช่นนั้น และสังคมควรที่จะทำความเข้าใจที่จะไม่เรียกร้องการแสดงตนจากคนไร้เอกสารพิสูจน์ตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่สิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่เป็นสิทธิของ "มนุษย์" กฎหมายก็ควรเข้าคุ้มครองการเข้าสู่สิทธิต่างๆ ของคนทุกคนที่เป็นมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น ดังนี้แล้วผลกระทบที่จะเกิดกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนก็จะได้รับการเยียวยาและลดน้อยลงได้

ดังนั้น การแก้ไขเยียวยาผลกระทบหรือป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนราวตัวบุคคลจึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลจากนักกฎหมาย ทั้งในเรื่องของการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายที่กำหนดสถานการณ์ให้คนไร้เอกสารพิสูจน์ตนราวตัวบุคคลต้องแสดงตนโดย

⁵⁷ เช่น ต่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนราวตัวบุคคลที่เป็น คนชาติพันธุ์ต่างๆ บนพื้นที่สูง ในป่าเขา ในทะเล หรือผู้เฒ่าผู้แก่ คนพิการ ที่มีโอกาสตกอยู่ในสถานการณ์ที่จำเป็นต้องแสดงตัวไม่มากนัก

⁵⁸ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ดร.ณิ ไพศาลพานิชย์กุล "สิทธิในการมีเอกสารพิสูจน์ตนราวตัวบุคคลในรัฐไทย" วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2548.

ไม่จำเป็น การเข้าให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aid) เมื่อคนไร้เอกสารพิสูจน์ตนประสบกับผลกระทบด้านสิทธิต่างๆ มากมายที่สืบเนื่องมาจากการไร้เอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลดังที่ได้กล่าวมา และนักกฎหมายก็จำเป็นต้องมีบทบาทในกระบวนการเข้าสู่การมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคลในบทต่อไป